

סראב אבורביעה־קוידר

ניתוח ביקורתי של מנגנוני הכוח בעקבות מלחמת שבעה באוקטובר

בין קולוניאליזם התיישבותי לסולידריות יהודית-ערבית
במאבק נגד הכיבוש

במאמר זה אשרטט את התבססותם של מנגנוני הקולוניאליזם ההתיישבותי בעקבות מלחמת שבעה באוקטובר, והפיכתם לחלופה למערכת החוקים של מדינה המגדירה עצמה דמוקרטית (ספרד, 2025). אתאר ואדגים את האופן שבו מנגנוני דיכוי ומחיקה אלו (Wolfe, 2006; Veracini, 2010), שהתעצמו במיוחד בעקבות המלחמה, הפכו לאלים ולמסוכנים יותר – לא רק כלפי הציבור הפלסטיני, אלא אף כלפי ציבור יהודי המתנגד למלחמה – והתמסדו כמנגנון קולוניאלי (colonial apparatus).

מאמר זה מתבסס על פרדיגמת הקולוניאליזם ההתיישבותי, המאפשרת לזהות את מנגנוני הדיכוי כלפי היליד, ובמצבי חירום ומלחמה מופעלת גם כלפי בעלי הברית היהודים, גברים ונשים, הנאבקים בכיבוש. עם זאת, תיאוריות אלו ממעטות להצביע על בעלי הברית מ"הצד האחר" – ברית אשר עשויה להוות מפתח במאבק נגד הכיבוש. בהקשר זה ברצוני לאמץ את ההבחנה של אלבר ממי – בין הקולוניאליסט המקבל את תפקידו כקולוניאליסט ובין הקולוניאליסט המסרב – כבסיס לסולידריות הנדרשת בין יהודים לפלסטינים מול מנגנוני הכיבוש.

המלחמה בעזה הציבה בשיח הציבורי את הנרטיב המלחמתי-פטריוטי כנרטיב מרכזי והגמוני שאין עליו עוררין. בראשית תקופת המלחמה הושתק הקול הביקורתי, בעיקר הערבי, והדרישה לגנות את הטבח הופנתה כלפי כל משפיען, בעל דעה או אזרח מן השורה במדינה.¹ תושבי עזה הפכו לשעיר לעזאזל חיצוני, ואילו האזרחים הערבים שהעזו להביע עמדה – לשעיר לעזאזל מִבֵּית.

1 בדו"ח מכון שלום הרטמן (Voices from the Field, 2023), הסוקר את מצבה של החברה הערבית בצל המלחמה נכון לנובמבר 2023, נכתב כי על אף העובדה שמהזמן תחילת המלחמה רופאים ואחיות ערבים מעניקים טיפול מסור לכלל המטופלים במערכת הבריאות – לרבות טיפול בחיילים פצועים ונפגעי הזוועות שבוצעו בשבעה באוקטובר 2023 – גל של הסתה כלפי אזרחים ערבים לחלל גם לתוך תחום הבריאות. הדו"ח, המתבסס על סיקור תקשורתי ועל ראיונות עומק, מציין כתבה מ-**The Marker** (29.10.2023), שהצביעה על אווירה של חשדנות ועוינות כלפי צוותים רפואיים ערבים. דוגמה בולטת היא השעייתו האוטומטית של ד"ר עבד סמרה, מנהל מחלקת טיפול נמרץ בבית החולים "השרון", בעקבות טענות על הזדהות לכאורה עם חמאס. בתגובה חתמו 9,108 איש על עצומה הקוראת להשבתו המיידית לתפקידו ולהתנצלות פומבית של משרד הבריאות. הדו"ח מתעד שורת מקרים נוספים שבהם דיווחו אנשי צוות יהודים וערבים כאחד על אווירה של פחד, חשדנות והפחדה במערכת הבריאות, המושפעת בחלקה מהרשתות החברתיות, שם דווח על גלילה רטרואקטיבית של עמודי פייסבוק כדי לאתר ראיות לתמיכה לכאורה בארגוני טרור.

גל הרדיפה לא פסח גם על דמויות ציבוריות ערביות ועל ידוענים. הדו"ח מציג את המקרה של רעייתו של שחקן מכבי חיפה, דיא סבע, שפרסמה ברשתות החברתיות כי "אין הבדל בין ילד בעזה לילד בישראל". פוסט זה עורר תגובה חריפה וחסרת תקדים מצד אוהדי הקבוצה, שכללה קריאות לפיטורי השחקן. בעקבות הסערה הוסר הפוסט, והשחקן ורעייתו פרסמו הבהרות והתנצלויות. הנחלת הקבוצה הודיעה על כוונתה לקיים בירור פנימי עם השחקן.

מחברי הדו"ח מעריכים כי מאז תחילת המלחמה ועד השבוע השני של נובמבר 2023 זומנו קרוב למאה אזרחים פלסטינים בישראל לחקירה, וכארבעים מהם נעצרו בעקבות פרסומים ברשתות החברתיות. ברוב המקרים לא היו בפרסומים ביטוי לתמיכה בחמאס, אלא גילויי סולידריות עם סבלם של תושבי עזה – ביטויים שהפכו עילה לאלימות דיגיטלית, לרבות הטרדות ועצדי ענישה.

דוגמה נוספת המוצגת ב"מדד הזענונות וההסתה 2024" (Salahat & Qadi, 2024) מראה כיצד צצה אלימות דיגיטלית בצורת תכנים מקוונים שטופי שנאה והסתה, אשר כוונו בעוצמה כלפי פלסטינים. קריאות להגברת ההפצצות ולפעולות הרג הופצו בהיקף נרחב ברשתות החברתיות. הדו"ח מסווג את גילויי השנאה לפי מניעים פוליטיים, גזעיים, דתיים ומגדריים, ומציג מיקוד לא-פרופורציונלי כלפי פלסטינים, לצד פגיעות ממוקדות בקבוצות דתיות מסוימות – בעיקר מוסלמים ונוצרים. מלבד זאת נרשמה הסתה גוברת כלפי תושבי ירושלים הפלסטינים וכן גילויי שמחה לאיד על נפגעים בעיירות וביישובים פלסטיניים בתוך ישראל.

רדיפה זו חדרה גם אל המרחב האקדמי, ובלטה במיוחד ברשתות החברתיות, שם פרץ "צייד מכשפות" נגד סטודנטים ומרצים על התבטאויות בשפה הערבית, גם אם לא הייתה בהן כל עבירה על החוק. כתוצאה מהליכי ההשעיה האוטומטיים והבלתי-חוקיים, שמהם סבלו סטודנטים ערבים בתחילת המלחמה, קולם של סטודנטים וחברי סגל ערבים נדם והושתק בהדרגה, הן בתוך המוסדות האקדמיים הן מחוצה להם. על-פי דו"ח מרכז אקורד (2024) התמודדו המוסדות האקדמיים בישראל עם משבר חריף ביחסיהם עם החברה הערבית. הדו"ח מתאר פגיעה ניכרת בחופש הביטוי של ערבים באקדמיה, המתבטאת בענישה וביקורת פומבית כלפי סגל וסטודנטים ערבים, לעתים ללא הליכים תקינים, זאת תוך כדי התעלמות כמעט מוחלטת מהסתה ומקריאות אלימות מצד קבוצת הרוב היהודי. מצב זה יצר רגשות של בידול, פחד ואיום אישי, חברתי ומקצועי. התוצאה היא "אפקט מצנן" (chilling effect), המוביל להתכנסות פנימה, להימנעות מהבעה פומבית ולצנזורה עצמית בקרב קבוצת המיעוט, מתוך חשש מסנקציות או ממתקה חברתית ופורמלית. שתיקה זו עלולה להתפרש בטעות כרגיעה, אף כי למעשה היא משקפת דיכוי, והעברת רגשות הדיכוי מתחת לפני השטח.

רבות ורבים מחבריי, עמיתים ותלמידות מחקר, גדלו והתחנכו על פרדיגמת הקולוניאליזם ההתיישבותי במשך שנים ארוכות. שיח זה אֶפְשֵׁר, בעיקר לחוקרות ולחוקרים הנמנים עם קבוצת המדוכאים הפלסטינים, לחשוף את מבני הדיכוי המופעלים כלפיהם, ולאחר אסטרטגיות גלויות ומוסוות של הגזעה, שמטרתן שימור יחסי הכוח (Glenn, 2015; Lemke, 2011).

למעשה, בחודשי המלחמה המתמשכת התחזקה והתבססה פרדיגמת חירום ומלחמה שהדירה והשתיקה את מרחב החשיבה הביקורתית בכל הנוגע לשאלת ישראל-פלסטין. נוצרה דיכוטומיה בין שיח פטריוטי-מלחמתי-ציוני ובין כל שיח ביקורתי, וזה האחרון נתפס כבוגדני, אנטי-ציוני ואנטי-ישראלי (יפתחאל, 2025; שורץ, 2025; Karkabi-Sabbah & Abu-Rabia-Queder, 2025). ההפחדה וההשתקה של כל קול ביקורתי, והתביעה לגינוי מהצד הפלסטיני, מעוררות שאלות ותהיות חשובות על עתידו של השיח הביקורתי בישראל-פלסטין.

מהי משמעותו של שינוי זה בנקודת הזמן שאנו מצויים בה? כיצד עתידה המציאות המדממת להשפיע על הלגיטימציה האפיסטמולוגית והמתודולוגית לשימוש בפרדיגמות ביקורתיות? נוצרו כאן כמה פרדוקסים המשקפים תמונת מראָה הפוכה: עבור מרבית הציבור היהודי, המלחמה נגד החמאס בעזה היא מאבק על קיומה של מדינת ישראל, וכל ביקורת כנגד המלחמה, צורתה או היקפה, נתפסת בעיני הממסד כחתיירה נגד קיום המדינה. הימין לא בחל בשום אמצעי כדי לעשות שימוש נלוז במשוואה זו, במטרה לתלות בכיכר המדינה באופן פומבי ופופוליסטי פלסטינים ויהודים אזרחי המדינה המתבטאים נגד המלחמה וההרעבה בעזה (ראו ניסיון ההדחה של חבר הכנסת איימן עודה). עם זאת, מתקפת החמאס הפכה אזרחים יהודים רבים לקורבנות, בכללם החטופים ומשפחותיהם. במשוואת הכובש-נכבש הוכיח הטבח כי שני העמים הם קורבנות הכיבוש. הקשרים בין הפלסטינים ובין הממסד (מקומות עבודה, מערכות חינוך, אקדמיה ובריאות), המאופיינים ביחסי כוח והיררכיה, המשיכו להתקיים ביתר שאת בתקופת המלחמה, תוך כדי שימוש בפיקוח וענישה סלקטיביים גלויים כנגד כל פלסטיני אזרחי ישראל שניסה לערער את הנרטיב המלחמתי. בתהליך זה הוענשו גם אזרחים יהודים על הבעת התנגדותם למלחמה שאנו עדים לה, בעיקר בשנה האחרונה (ראו לדוגמה Mhajneh, 2025; Amitay et al., 2025). עם זאת, לא נוכל להתעלם מהסולידריות והתמיכה של קבוצות, בעיקר בארגוני החברה האזרחית או בקרב קבוצות מחאה, בין שהן בעלות רוב יהודי ובין שהן מבוססות על שותפות יהודית-ערבית, שהלכה והתגברה עם התקדמות המלחמה. קבוצות תמיכה אלו

הן בעלות הברית מהצד היהודי, שכן רק במסגרת משותפת זו התאפשרה הבעת דעה, כאב או עמדה זהירה כלשהי נגד המלחמה. הברית הזו מאפשרת לנו, כחוקרים, לרופף במעט את הבינאריות המאפיינת יחסי כובש-נכבש, ולמצוא בתוכה שותפים בצד הכובש שלא בחרו בכיבוש, ובעמדתם הם אינם בצד הכובש, אך כל זה אינו מבטל את יחסי הכוח הקיומיים המרחפים מעל הפלסטינים. שכן, מנגנוני הענישה הממסדיים, הפיקוח והאיומים הקיומיים התקבעו באופי קולוניאלי של עליונות יהודית. משמע, לרוב אזרחים ערבים הם המאוימים והמוענשים, ולא ההפך (Glenn, 2015; Salahat & Qadi, 2024) מאחר שהקולוניאליזם ההתיישבותי הוא מבנה חברתי פוליטי מתמשך ולא מאורע נקודתי, לא רק שלא הוקל, אלא להפך – הוא הפך ליותר ברוטאלי באופן גלוי, והכשיר את הקרקע למוסדותיו להפוך לזרועותיו הביצועיות. המבנה רק התחזק והפך אלים יותר, גזעני ומעניש גם באופן לא חוקי. הסוכנים האנושיים בשטח הצליחו לייצר מובלעות של התנגדות, אך לא שברו את המבנה.

הגזענות הקולוניאלית המופנית כלפי האזרחים הערבים הפכה לקולקטיבית, וכל פרט מקרב האוכלוסייה הנשלטת נתפס כנושא באשמה זו. לכן הגזענות מסמלת את הקשר היסודי המאחד בין כובש לנכבש, והיא הכרחית להישרדותו היומיומית, כמו כל תנאי מוקדם אחר לקיום (Memmi, 1974).

סכנה נוספת שהעלו חוקרים ביקורתיים היא האשמת הפרדיגמה הפוסט-קולוניאלית, ובעיקר הקולוניאליזם ההתיישבותי, כמחוללת האנטישמיות נגד יהודים בקמפוסים במערב (Frenkel, 2024). מצב זה מציב את הפרדיגמה הפוסט-קולוניאלית בסכנה אפיסטמית עבור אותם חוקרים שמבחינתם היא היא הבסיס לצדק אפיסטמי. מצב זה מעורר מספר שאלות:

האם האפיסטמולוגיה התיאורטית הרואה בישראל מבנה קולוניאלי התיישבותי כבר לא תהיה לגיטימית? האם היא ומשתמשיה יסומנו כקול מחתרתי שאינו מכיר בקיומה של מדינת ישראל? האם מנקודת המבט של הקולוניאליסט – גם השימוש בה וגם המשתמש בה ייאלצו לגנות את כוונת המשורר מראש? האם גם בזירה האקדמית ניאלץ לכתוב ולחקור מתוך מקום של פחד? האם משטר ההפחדה יחדור גם לזירה זו, ויצליח למשטר ולצנזר את הכותבים הביקורתיים באופן גלוי?

כדי לעמוד על חשיבותה של פרדיגמה זו אבחן בחלק הבא את התעצמותם של מנגנוני הקולוניאליזם ההתיישבותי בתקופת המלחמה במספר זירות: הם הפכו את הזירה

הממסדית והציבורית – האקדמית, הפוליטית, התקשורתית ועוד – **לזירה מיליטריסטית**. למעשה, בתקופה הנוכחית התממשו אזהרותיהם של סוציולוגים רבים (Ben-Eliezer, 1998; Grosman, 2025; Krebs, 2006), אנחנו עדים לכך שכל מוסדותיה של המדינה הפכו לזרועות השלטון, לבשו מדים והתגייסו למאבק על הלגיטימציה למלחמה. עקב כך, מנגנוני הממסד, בעיקר הפוליטי, וכן השיח הציבורי, יצרו היררכיה סימבולית בין "לוחם" ל"בוגד". המציאות המיליטריסטית בישראל התעצמה ביתר שאת בכל תחומי החיים של אזרחיה הערבים והיהודים. כפי שטוענת נתנאל (Natanel, 2016), המצב בישראל הוא של "מיליטריזם מוחלט" (total militarism), שבו המלחמה וההכנה אליה הן חלק מהשגרה היומיומית. משום כך, הגבולות בין הצבאי והאזרחי מתרופפים, האלימות מנורמלת, ונדבדבד נשמרים הגבולות החברתיים ויחסי הכוח (Kimmerling, 1993). מציאות זו מספקת לגיטימציה להפעלת מנגנוני המשטור והפיקוח על האוכלוסייה הערבית, מפני שהביטחוניזם (securitization) מנרמל את מדיניות המעקב והפיקוח המופעלת עליהם, ויוצר פחד שמעמיק את השליטה (Shalhub-Kevorkian, 2017). מעבר לכך, המיליטריזם בישראל הוביל לכך שאזרחיה הערביים נדרשים להוכיח את נאמנותם למדינה כדי לזכות בלגיטימציה קיומית. בה בעת לציפייה מהם להפגנת נאמנות עיוורת לעיקרון הציוני: הלאום היהודי (Shlahat & Qadi, 2024).

הפעלת מנגנוני המעקב, המשטור וההפחדה (אבר־קשק, 2025) ביטאו למעשה מנגנוני של שלטון צבאי לא פורמלי, המופעלים בעיקר כלפי אזרחי הערבים. שכבות ההגנה המוסדיות של הדמוקרטיה נסדקו, ובשם הביטחון והמאבק בטרור נוצרה לגיטימציה לקדם הצעות חוק² שמטרתן אך ורק ענישה והפחדה (הראל-פישור, 2025; זילבר ועמיתים, 2024), המכוונות כלפי מעמד הביניים הפלסטיני: מורים, מרצים, אומנים, פעילים פוליטיים, אנשי תקשורת ועוד.

מנגנוניו של הקולוניאליזם ההתיישבותי הפכו **ללא חוקיים** (אפרתי, 2023א; אפרתי, 2023ב). הלא־חוקי הפך לגיטימי. החוק הושעה (ספרד, 2025). כך למשל, בתחילת המלחמה, הושתו השעיות אוטומטיות של מרצים וסטודנטים על אמירות שלא נבדקו לעומקן, בניגוד גמור לחוקים (שעדיין קיימים ומאפשרים זכות כלשהי) ולזכויות אדם. קיומו של הנתין היליד הפך לקיום על תנאי – כל עוד הוא עומד בתנאי המשטור ומתבטא

2 הצעת חוק המועצה להשכלה גבוהה (תיקון – פיטורי סגל אקדמי בשל הסתה או תמיכה בטרור והפחתת תקציב, (התשפ"ד–2024), 25|_docx\4586910_1st

בהתאם למנגינה הפטריוטית המוסכמת – לא יושעה מעבודתו ולא יפוטר. ההשעיות האוטומטיות והאיום בשימוע על פרסומים שיש בהם סמלים או ביטויים בערבית הפכו למנגנון מספיק למעצר או לפיטורין. דמוקרטיה וזכויות אדם נרמסו בשם השיח הביטחוני והמאבק בטרור (זילבר ועמיתים, 2024; טאהאר־זק 2023; Adalah, 2024).

מנגנון נוסף שהתעצם הוא ההפרדה ויצירת הבידול: המציאות שטפחה על פני כולנו שינתה מהר מאוד את השיח הממסדי והציבורי, ויצרה **סימון והפרדה** היררכית בין פלסטינים לפלסטינים, ונסמכה על השאלה מי הוא פלסטיני בעיני הממסד הישראלי. הזהות הפלסטינית הפכה למסמן של תמיכה בטרור. ראייה לכך עולה מדבריו של השר שיקלי בביקורו ביישובים הבדואיים בנגב. לדבריו, "או שאתם ישראלים או שאתם פלסטינים, אי־אפשר להיות גם בעד פלסטיין וגם בעד ישראל". אמירה כזו מייצרת הבחנות בתוך קבוצת הלאום עצמה לפי מיונים ישנים ומוכרים של בדואים לעומת יתר ערביי הארץ ולעומת הפלסטינים מחוץ לגבולות ישראל, ובכך מסמן אזרחות נאמנה לעומת אזרחות בוגדת (הווארי, 2024).

הגם ששני העמים מדממים ומאבדים מיקיריהם, המנגנון הקולוניאלי ממשיך לבצע הפרדה והיררכיה בין יגון של ישראלי לזה של פלסטיני. ההבחנה בין כאב יהודי לכאב פלסטיני, בין דם עזתי לדם ישראלי – משעתקת את הזכות לקיום היהודי בלבד, בין שבחיים ובין שבמוות (סער, 2025). היררכיית הדם הזו מסמנת לפלסטיני כי קיומו כאזרח אפשרי רק אם הוא לוקח חלק פעיל במנגנוני הצבא או בסמליו – בין ששירת בצבא ובין שהוא ידוען הלוקח חלק בהסברה הישראלית.

ההבחנה בין האזרחות הנאמנה לזו הנשללת או המותנית התחדדה על רקע התרומה למאמץ המלחמתי או ההסברתי. כך גם הדיכוטומיה בין בוגד לגיבור ישראל. עד לאחרונה, הקטגוריה שכללה את האזרח הערבי באזרחות שאינה על תנאי הייתה במסגרת החיים המשותפים או הקורבנות המשותפת בתוך הקו הירוק – ראו את החמ"ל היהודי ערבי ברהט – ניסיונות לייצר קבוצות של שותפות יהודית-ערבית שיש בהן תרומה הדדית לשני העמים החיים בישראל בלבד בתוך גבולות הקו הירוק עבור מי שנפגעו מהמלחמה, יהודים וערבים, אך לא פלסטינים. זהותו הפלסטינית של האזרח הערבי הותנתה למעשה בשותפות הגורל עבור נפגעי הטרור בגבולות המדינה בלבד. כך מנתק המנגנון הקולוניאלי את הפלסטיניות של האזרח הערבי, ומשהה את זהותו בגבולות השותפות והסולידריות הישראלית, ללא זו הפלסטינית.

אביא לכך דוגמה אישית – הוזמנתי על-ידי ארגון דו־לאומי פמיניסטי לאחת הוועדות החשובות באו"ם, שמטרתה להציג את קולן ואת חוויותיהן של נשים במזרח התיכון. המושב אורגן על-ידי ארגון ישראלי, ונתבקשתי להציג את חוויותן של נשים ערביות בארץ. כשקראתי את מסמך הרעיונות של המושב התבהר לי כי הוא עוסק אך ורק בהשלכות הטבח על נשים ישראליות. כשביקשתי להציג גם את קולן וסבלן של נשים עזתיות, נתקלתי בסירוב מנומס שלפיו עניין זה אינו עומד במוקד המושב. נוכחתי להבין שאת כמיהתי לצאת מהדיכטומיה ולשהות עם קורבנות שני הצדדים – לא יכול היה הארגון להכיל. הארגון לא רק מחק את הנשים העזתיות, אלא גם ביקש ממני להיות "מייצגת" של ישראליות.

היררכיית הדם שמייצרים מנגנוני הקולוניאליזם המתיישב באה לידי ביטוי בהתגייסות מנגנוני השלטון, מהתקשורת ועד מערכות החינוך והאקדמיה, לביטוי כאבו של צד אחד בלבד כחלק מהאישור המוסרי למלחמה (Karkabi-Sabbah & Abu-Rabia-Queder, 2025). כך משוללים רגשותיהם ותחושותיהם של הפלסטינים, והופכים את הכאב הפלסטיני לקרימינלי (criminalizing the Palestinian pain) כדי להמשיך בדה־הומניזציה של הקיום הפלסטיני בעיני הציבור, כאמצעי להצדקת משטורו, הענשתו המתמשכת ואף התניית אזרחותו.

ההתבטאויות של בכירי ההנהגה הישראלית ושל פרשני הטלוויזיה במשפטים כגון "לשטח את עזה", להשמיד את כולם, רק מסמלת את התחזקותם של מנגנוני המחיקה של היליד ומרחיבה את מנגנון העיוורון כאמצעי לאישור המוסרי להָרַג. הרצון למחוק את ההזדהות עם הצד הפלסטיני או ההזדהות כפלסטיני מביא עימו את הדרישה האוטומטית לגינוי: שכן דרישה זו מסמנת שהכרה באָבַל הפלסטיני לא תיתכן אם אינה מעוגנת בגינוי, לצד הכרה באבל הישראלי. הלגיטימיות של כאב של צד אחד מעוגנת בהכרת הכאב של האחר.

תחושת היעדר הקול, היעדר ההגנה, או תחושת חוסר המוגנות ואובדן תחושת הקיום רק חושפות עוד ועוד רבדים בברוטליות של **מנגנוני המחיקה**.

השתקת הרגש ומשטור המחשבות אינהרנטיים בהבניית תחושת המחיקה וההדרה, והם ממלאים תפקיד מרכזי בהבטחת הלגיטימציה המוסרית למלחמה. כיבוש החושים, כפי ששלהוב קבורקיאן מכנה זאת, הוא חלק מהמנגנון הקולוניאלי לניהול השליטה לא רק בנוגע למה מותר או אסור לבטא, אלא מה מותר ואסור לחוש או לכאוב (הרצוג ולהד, 2006).

מצב זה מעלה שאלות אתיות בדבר מסוכנות המצב הקולוניאלי התיישבותי, המהווה איום לא רק על האזרחים הערבים, אלא גם על האזרחים היהודים החפצים בדמוקרטיה, ולאחרונה גם על אזור כולו. גם אזרחים יהודים שהעזו להשמיע בעת המלחמה קול אחר נרדפו. לכן עלינו **יחד** להכיר במצב הקולוניאלי, ועלינו יחד להתנגד להמשך קיומו של מבנה זה שיש בו סכנה מוחשית לשלילת היסודות האמיתיים של הדמוקרטיה, שהיא אינטרס של כולנו.

בתוך מציאות מדממת זו הצליחו חלק מהפלסטינים לזהות את בעלי הברית מהצד ה"כובש", אשר נאבקים לצידם ברמה האזרחית, ולאחרונה חלקית גם ברמה הממסדית, ולעבוד עימם. מדוע חשוב לסמן את בעלי הברית היהודים ישראלים, בין שבארץ ובין שבחוץ-לארץ, המתנגדים לכיבוש?

מכיוון שהמאבק נגד הכיבוש אינו רק של פלסטינים, אלא גם של יהודים החיים באותו מרחב, ואותם יש לסמן בתוך מערך יחסי הכוחות ההיררכי. במציאות שבה יהודים וערבים חיים באותו מרחב, כשמנגנוני הכיבוש כולם הולאמו וסימנו את הפלסטיני כאויב המייד, שותפים בעת הזו הם מצרך חובה, בעיקר משום הפריוולגיה של זהותם הישראלית וחלקם בלאום העליון שאינו מסמן אותם כאויב המייד.

בהקשר זה אבקש לאמץ את ההבחנה שערך אלבר ממי (Memmi, 1957), בין הכובש המסכים להיות כובש ובין זה המסרב להיות כובש. לטענתו, הקולוניאליסט אינו אלא מי שבחר **להסכים לתפקידו כקולוניאליסט**. "בהגדרתו את עמדתו, הוא חותר להעניק לגיטימציה למפעל הקולוניאליזציה. מעמדו החומרי של בעל הפריוולגיה זהה הן למי שירש אותו מלידה הן לזה שרכש אותו עם בואו. קבלת המציאות הקולוניאליסטית משמעה הסכמה להיות בעל פריוולגיה בלתי-לגיטימית. הדבר מסביר את התעקשותו הנצחית כביכול, בעניינים הנחזים כחסרי תוחלת. הוא פועל לזיוף ההיסטוריה, לכתובה מחודשת של חוקים ולשינוי זיכרונות – והכול במטרה להצליח להעניק לגיטימציה לגוף" (שם, עמ' 45; התרגום כאן ובהמשך – שלי). "לאחר שבחר לשמר את המערכת הקולוניאליטית, הוא ישקיע בהגנתה מאמץ רב יותר מזה הנדרש לפירוקה המוחלט. בהיותו מודע למערכת היחסים הבלתי צודקת הקושרת אותו לקולוניאליזם, עליו לנסות ללא הרף להשתחרר מחטאו. לפיכך, הוא אף יסמן את הילידים כנחותים: הוא יתקש להשפילם, ואם יהיה בכך צורך, יפעל להפחתת ערכם ואף להשמדתם. אך הוא לעולם לא יוכל להימלט ממעגל זה" (שם, עמ' 54).

"הקולוניאליסט אינו יכול שלא לאשר אפליה ולקודד אי-צדק; הוא לא יהסס לאשר עינויי משטרה, ואם יתעורר הצורך, יוכנע לראות בטבח הכרח. זהו דפוס פעולה כמעט קבוע. המצב הקולוניאלי מייצר קולוניאליסטים בדיוק כפי שהוא מייצר את היליד. כל אומה המעורבת בקולוניאליזם טומנת בחובה את זרעי הפיתוי הפשיסטי" (שם, עמ' 55-56).

"מהו פשיזם, אם לא משטר של דיכוי הפועל לטובת מעטים? לקולוניאליזם, על מנגנוני האדמיניסטרטיביים והפוליטיים כולם, אין יעד זולת זה. יחסי האנוש המושלים בו מושתתים על ניצול אכזרי, המבוסס על אי-שוויון ועל בוז, ונתמכים על-ידי סמכותנות משטרית. אין ספק בקרב אלה שחוו אותו על בשרם: קולוניאליזם אינו אלא פשיזם בצורתו הייחודית" (שם, עמ' 62-63).

"לעומתו, **הקולוניאליסט המסרב** משתייך לקבוצת הכובשים הדוחים את התפקיד הקולוניאליסטי. עובדות החיים הקולוניאליים אינן בגדר רעיונות בלבד, אלא משקפות את ההשפעה הכוללת של התנאים בפועל. הסירוב משמעותו נסיגה פיזית מתנאים אלה, לחלופין – הישארות במקום לשם מאבק ושינוי. בהיותו בעל פריווילגיה, הוא למעשה שותף לזכויות אלו ונהנה מהן. הקולוניאליסט מהשמאל אינו יכול שלא לחוש בלבול ביחס למשמעותו המיידית של המאבק" (שם, עמ' 19).

מבחינתו, השתייכות לשמאל כוללת לא רק קבלה וסיוע לשחרור לאומי של עמים משועבדים, אלא גם קידום דמוקרטיה פוליטית וחירות, צדק כלכלי, דחיית שנאת זרים גזענית ואוניברסליזם. כדי להיות חלק אותנטי מהמאבק האנטי-קולוניאלי אין די ברצונו הטוב; נדרשת גם אפשרות להיטמעותו (או קבלתו) על-ידי הילידים כשותף במאבק.

"יש לזכור תכונה חיונית של אופי החיים הקולוניאליים: המצב הקולוניאלי מבוסס על יחסים בין קבוצת אנשים אחת לאחרת. הקולוניאליסט השמאלני, בהיותו חלק מהקבוצה המדכאת, ייאלץ לחלוק את גורלה, כשם ששיתף במזלה הטוב" (שם, עמ' 38).

"הכובש מהשמאל, או הלוחם למען הנכבשים, נולד לתוך מציאות פריווילגית שהוא אינו יכול לשנותה; זהו מצבו. הוא חלק ממערכת זו, אך אינו מוכן ליטול חלק במנגנוני המשטר, הגזענות וההשפלה כלפי הנכבש" (שם, עמ' 38-39).

כלומר – בבינאריות היחסים בין כובש ליליד מצטלבים צירים נוספים של התנגדות לכוח, המייצרים מובלעות של מאבק נגד המבנה הקולוניאלי.

על-פי אלבר ממי, דה-קולוניזציה, הכרוכה בפירוק פוליטי ומשפטי של כלי הקולוניאליזם, נועדה להשיב הכרה ילידית, הגדרה עצמית והשבת אדמות וזכויות חומריות. זוהי דרך למאבק לא אלים נגד מדינות קולוניאליות מדכאות, תוך כדי שימוש בזכויות אדם, זכויות ילידים, דמוקרטיה עמוקה והתגייסות חברתית כפלטפורמות עיקריות.

לסיכום, אל מול התעצמותם המסוכנת של מנגנוני הקולוניאליזם ההתיישבותי והפיכתם לחלופה למערכת דמוקרטית, מאמר זה קורא לאימוץ עקרונות דה-קולוניאליים, ובפרט להבחנה מאירת העיניים של אלבר ממי בין הקולוניאליסט המקבל ובין זה המסרב. דרך זו תאפשר כינון סולידריות אסטרטגית בין יהודים לערבים, החיונית לערעור יחסי הכוח הדיכטומיים ולהבטחת עתיד משותף המבוסס על שחרור מכיבוש, הכרה הדדית ודמוקרטיה מהותית לכלל תושבי האזור.

רשימת המקורות

אברקסק, האמה (2025). שתיקה או השתקה? השימוש ברשתות החברתיות בחברה הערבית בזמן מלחמת השבעה באוקטובר. **מסגרת מדיה 27**, המכללה האקדמית ספיר.

אפרתי, עידו (2023, א, 19 באוקטובר). ללא בירור: מנהל יחידה בבי"ח "השרון" הושעה בטענה כי פרסם פוסט תומך בטרור. **הארץ**. <https://www.haaretz.co.il/wellbeing/health-blogs/environment/2023-10-19/ty-article/0000018b-47fb-df22-a5eb-4ffb89ab0000>

אפרתי, עידו (2023, ב, 19 בדצמבר). הטענות ל"תמיכה בטרור" היו שגויות – אך הרופא שהושעה נאלץ לעזוב את עבודתו. **הארץ**. <https://www.haaretz.co.il/health/2023-12-19/ty-article/premium/0000018c-8143-d219-a5bf-b7fb7abb0000>

אקורד (2024). **שעת מבחן: חופש הביטוי של ערביות וערבים באקדמיה: מסמך המלצות**. ירושלים: האוניברסיטה העברית.

הווארי, ערין (2024). הפלסטינים בתוך הקו הירוק: לקראת סוף הח'וסוסייה ("מיוחדת") המקוללת. **קריאות ישראליות** 6, 1-8.

הראל-פישר, עדנה (2025). המרחב האקדמי לשיטתם של המבקשים למנוע "הסתה לטרור". **פורום עיוני משפט** מט, 1-9.

הרצוג חנה וכנרת להד (2006). מבוא: ידע-שתיקה-פעולה ומה שביניהם. בתוך חנה הרצוג וכנרת להד (עורכות), **יודעים ושותקים: מנגנוני השתקה והכחשה בחברה הישראלית**. תל אביב: הקיבוץ המאוחד עמ' 7-22.

זילבר, דינה ועמיתים (2024). **שמירה על הדמוקרטיה כתשתית חיונית בזמן חירום**. ירושלים: מוסד שמואל נאמן למחקר מדיניות לאומית, דוח מחקר.

טאהא-ריזק, עובר (2023). **קולות מהשטח: תמונת מצב בחברה הערבית בצל המלחמה בהיבטים חברתיים-אזרחיים ופסיכולוגיים - עד 23.11.2023 - דוח סקירה ראשונית**. מכון שלום הרטמן לחברה משותפת.

יפתחאל, אורן (2025). מלחמת שבעה באוקטובר והמסגרת הקולוניאלית. **תיאוריה וביקורת**, 62, 2-25.

סער, עמליה (2025). בזות ורצח עם. **תיאוריה וביקורת**, 62, 1-15.

ספרד, מיכאל (2025). **כיבוש מבית: מסע אל מקורות ההפיכה המשטרית**. [צופית]: קרן ברל-כצנלסון: סדרת אופק.

שוורץ, אורי (2025). לרקוד על שני שדות בעת ובעונה אחת, או: מדוע התיאוריה הביקורתית "מנוצלת לרעה". **סוציולוגיה ישראלית** כ"ו(1), 15-22. גיליון מיוחד בנושא תיאוריה ביקורתית ואקטיביזם לאחר שבעה באוקטובר.

Adalah (2024). Adalah's report to the UN special rapporteur on the right to education Israeli academic institutions sanction Palestinian students for social media posts since 7 October, violating their rights to free expression and education. <https://www.adalah.org/uploads/uploads/Adalah%E2%80%99s%20Report%20to%20the%20UN%20Special%20Rapporteur%20on%20Education.pdf>

Amitay, Gila, Kfir Asraf, Ety Elisha, Shai Farber, Inbal Peleg-Koriat, & Anat Yaron-Antar (2025). Freedom of expression in Israeli campuses and social media during the war with Hamas. *Journal of Higher Education Policy and Management*. <https://doi.org/10.1080/1360080X.2025.2535028>

Ben-Eliezer, Uri (1998). *The making of Israeli militarism*. Bloomington: Indiana University Press.

Frenkel, Michal (2024). The October 2023 war – From a colonial to an imperial analysis. *Palestine/Israel Review* 1(1), 249–256.

Glenn, Evelyn (2015). Settler colonialism as structure: A framework for comparative studies of U.S. race and gender formation. *Sociology of Race and Ethnicity* 1(1), 52–72.

Grosman, Jonathan (2025). Extraterritorial militarism: Emigrants as soldiers in Israel. *Comparative Migration Studies* 13(50), 1–18.

Karkabi-Sabbah, Maha & Srab Abu-Rabia-Queder, (2025). The politics of silence: Palestinian faculty and the struggle for voice in Israeli academia in times of war. *Ethnic and Racial Studies* 1–19. <https://doi.org/10.1080/01419870.2025.2561759>

Kimmerling, Baruch (1993). Patterns of militarism in Israel. *European Journal of Sociology / Archives Européennes de Sociologie* 34(2), 196–223. <https://doi.org/10.1017/S0003975600006640>.

Krebs, Ronald R. (2006). *Fighting for rights: Military service and the politics of citizenship*. Ithaca: Cornell University Press.

Lemke, Thomas (2011). *Biopolitics: An advanced introduction*. New York and London: New York University Press.

Memmi, Albert (1974). *The colonizer and the colonized*. London: Earthscan Publications.

Mhajneh ,Anuar (2025). Democratic backsliding, social media, and surveillance of the Palestinian community in Israel since October 7, 2023. *Journal of Human Rights* 24(1), 132–150. <https://10.1080/14754835.2025.2456833>.

Natanel, Kathrine (2016). Border collapse and boundary maintenance: Militarisation and the micro-geographies of violence in Israel–Palestine. *Gender, Place & Culture* 23(6), 897–911.

Salahat, Rama & Ahmad Qadi (2024). *Racism and incitement index 2024*. 7amleh – Arab Center for the Advancement of Social Media. <https://7amleh.org/2025/03/11/racism-index-2024-en>

Shalhoub-Kevorkian, Nadera (2017). The occupation of the senses: The prosthetic and aesthetic of state terror. *British Journal of Criminology and Justice* 57(6), 1279–1300.

Veracini, Lorenzo (2010). *Settler colonialism: A theoretical overview*. New York: Palgrave Macmillan.

Wolfe, Patrick (2006). Settler colonialism and the elimination of the native. *Journal of Genocide Research* 8(4), 387–409.

פרופ' סראב אבורביעה־קוידר, בית הספר לחינוך, אוניברסיטת בן־גוריון בנגב
דוא"ל: sarab@bgu.ac.il